

Edulugu XVIII sajandist: talupoja perest pastoriks

Ilje Piir

Kirikuõpetaja Villem Reiman (1861–1917) avaldas 1898. aastal huvipakkuva kirjutise „Ignati Jaak“,¹ mis tõi talle lõpulauset – „Meie kodumaal on alati auuasjaks peetud, kui pärisrahvaste kõrgema haridusega pojad ja tütreid Jumala neljanda käsu ära unustasivad ja võerastega kokku sulasivad. Sellepärast on nemad ka neljanda käsu töötusest ilma jäänud: „Et sinu käsi hästi käib ja sina kaua elad maa pääl.““ – pärast kirjavahetuse Liivimaa kindralsuperintendendi Friedrich August Wilhelm Hollmanni (1833–1900), Märjamaal asunud endise pastori ja Tallinna superintendendi Anton Hermann Halleri (1833–1905) ning Tartu Maarja koguduse õpetaja Paul Gerhard Adalbert Willigerodega (1859–1919). V. Reimanit toetasid Jaan Tõnisson (1869–?), Jakob Hurt (1839–1907), Otepää õpetaja Burchard Sperrlingk (1854–1905), neljanda käsu „Sina pead austama oma isa ja ema“ asjus nõustas V. Reimanit usuteadlane, endine Tartu ülikooli professor Alexander Konstantin von Oettingen (1827–1905), sotsiaaleetika mõiste käibeletooja. Põhjaliku ülevaate V. Reimani sekeldustest on andnud kirjandusteadlane August Palm (1902–1972).² On tähelepanuvääriv, et V. Reimani kirjutisele ei reageerinud omaaegse Hageri pastori David Friedrich Ignatiuse (1765–1834) järglased, kes pärinesid eesti soost kõstri ja kooliõpetaja, Michael Igna-

tiuse (1713–1777) perekonnast. Hollmanni, Halleri ja Willigerode perekondlikud siledmed taanduvad kokkuvõttes Märjamaa pastori Johann Ignatiuse (1719–1774).

Üsna laialt on asjaomases kirjanduses käibel seisukoht, et Märjamaa kirikuõpetaja Johann Ignatius oli Kambja kõstri Ignatsi Jaagu poeg, seejuures allikalist tõestust miskipärast ei anta.³ Erinevalt V. Reimanist kasutatakse tänapäeval nimekuju *Ignatsi Jaak*, mitte *Ignati Jaak*, põhjendus pikaajast traditsioonist loobumisest esitati professor Sulev Vahtre ja allakirjutanu poolt juba 1987. aastal.⁴

Mida õigupoolest on teada Johann Ignatiuse kohta? 1794. aastal avaldas Noarootsi pastor Gustav Carlblom (1761–1814) ülevaate Eestimaa luterlikest kirikuõpetajatest praostkondade kaupa.⁵ Johann Ignatiust on nimetatud kahel korral, nimelt Kullamaa abiõpetajana 1747 ja seejärel Märjamaa õpetajana 1747–1774.⁶ G. Carlblom ei too ära Johann Ignatiuse sünniaega, päritolu ega õpinguid, kuid märgib täpse surmaaaja (1. IX 1774⁷). Samuti on esitatud J. Ignatiuse samud vaimulikul teel, nimelt 4. III 1747 Kullamaa abiõpetajaks ordineerimine, 11. VIII samal aastal Märjamaa õpetajaks valimine ja 1768. aastal praostiks nimetamine. J. Ignatiuse elu tähtsündmused on üles tähendatud Tallinna Linnaarhiivis säilitatavas Tallinna

¹ V. Reiman. Ignati Jaak. – Sirvilauad. Eesti rahva Tähtsamat 1899 aasta jaoks. Jurjew (Tartu), 1898, lk. 35–48.

² A. Palm. „Ignati Jaak“. Villem Reimani sekeldusi saksa kirikutegelastega rahvusküsimuses. – Eesti Kirjandus. Tartu, 1935, lk. 257–269.

³ Näiteks L. Aarma. Põhja-Eesti vaimulike lühielulood 1525–1885. Tallinn, 2007, lk. 134 või K. Luhamets. Kambja kihelkonna ajalugu. Tartu, 2011, lk. 48, 85.

⁴ I. Piir, S. Vahtre. Ignat(s)i Jaagu elukäik. – Edasi, 25.01.1987. Sama artikkel avaldati uuesti 1995. aastal: Forsetiuse Sõnumid 1. Tartu, 1995.

⁵ G. Carlblom. Prediger Matricul Ehstlands und der Stadt Reval. 1794.

⁶ Samas, lk. 53; 56.

⁷ EAA, f. 1247, n. 2, s. 3, l. 372.

Toomkiriku eksamineeritute ja seejärel ordineeritud õpetajate nimestikus.⁸

Johann Ignatiuse ametialast tegevust pastori ja praostina käsitles Põhja-Eesti vaimulikkonda vaatlevas leksikonis H. R. Paucker (1807–1872), andes täpse surmaaaja, kuid mitte sünniaega ega -kohta.⁹ Siiski mainitakse selles leksikonis, et 1747. aastal ordineeriti 28-aastane Johann Ignatius Kullamaa koguduse abiõpetajaks.¹⁰ Nii langeks J. Ignatiuse sünniaeg kas 1718. või 1719. aastasse. Tõepoolest, 25. märtsil 1719 sündis Kambja köstri Jacob Ignatsi ja tema naise Lieso poeg Johan, kes ristiti 27. märtsil ning kelle vaderiteks olid praost, Otepää pastor, Kambja hooldajaõpetaja aastail 1715–1719 Johannes Henricus Grotjan (1659–1723), Jürgen Ignats, Gustav Neidhard, Pökka Petri naine Lieso ja Kullo Pabo lesk Maj.¹¹ Sellesse sünnimeetrikasse kanti tavapäraselt vaid ristimiskuupäev ja piisas kolmestki vaderist.

Kaudsed vihjed Märjamaa pastori J. Ignatiuse ja Ignatsi Jaagu poja Johani seoste le leitavad Märjamaa ja Kambja kirikumeetrikates. Nii esineb Märjamaa sünnimeetrikas vaderina kaptenarmus Jacob Ignatius,¹² Ignatsi Jaagul oli aga poeg Jaak, ristitud 27. mail 1731.¹³ 3. mail 1741 on keegi *monsieur* Johan Ignatius kõrvuti köster Carliga Kambja sünnimeetrikas märgitud vaderina poisslapsesele, kes sai nimeks Johan.¹⁴

23. märtsil 1734. aastal kirjutas Kambja pastor Albrecht Sutor (1691–1758) köster Ignatsi Jaagu kaitseks kirja Liivimaa maanõunikule, Tartu-Võru ülemkirikueestseisjale.¹⁵ Nimelt nõudis Palupera mõisa omaniku Franz von Rennenkampffi (1678–1727) lesk Maria Sophia (1696–1760), nii nagu abikaasagi juba 1727. aastal oli tahtnud, Ignatsi Jaagu perekonda tagasi pärisorjadeks. A. Sutori

Kambja kirik, taastatuna tänapäeval. Pildistatud 21.10. 2012.

kiri väärib omaette käsitlust, kuid käesoleval juhul võib esile tuua ühe tähelepanuväärse fakti: selles kirjas ei ole kordagi nimetatud Kambja köstrit ega tema perekonnaliikmeid nimepidi. V. Reimani äärmiselt oluline järeldus seob kirjas mainitud isiku *mein Küster* ja kirikumeetrikas sageli esineva Ignatsi Jaagu (ka Jakkab Ignats, Jakob Ignats, Jaak Ignats, Jago Ignats).

Kirja autor märgib, et vanim poeg on 15 aastat vana ja õpib Tallinna toomkoolis.¹⁶ Kuidas niisugune asi sai ühe talupoeglikku päritolu eestlasega juhtuda, ei ole allikalist tõestust leidnud. Arvatavasti löi sellise võimaluse pastor Albrecht Sutor oma sidemete kaudu, teisalt pidid köstri pojala olema silmapaistvad vaimuanded. 7. augustil 1741. aas-

⁸ TLA, f. 237, n. 1, s. 21.

⁹ H. R. Paucker. Ehstlands Geistlichkeit in geordneter Zeit- und Reihefolge. Reval, 1849, lk. 49; 252; 266.

¹⁰ Samas, lk. 266.

¹¹ EAA, f. 1255, n. 2, s. 1, l. 76.

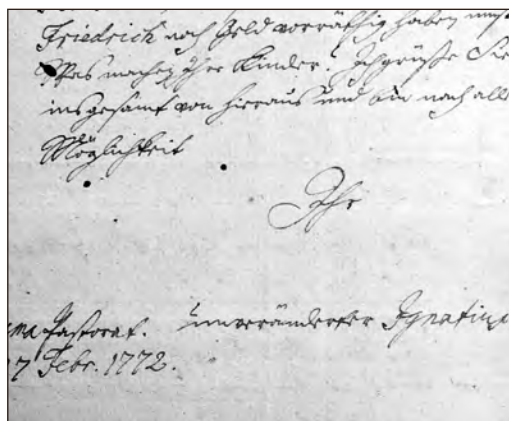
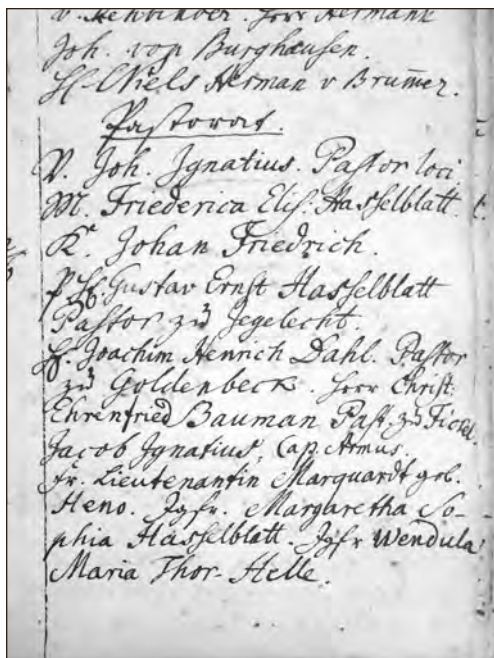
¹² EAA, f. 1247, n. 2, s. 2, l. 443.

¹³ EAA, f. 1255, n. 2, s. 1, l. 118.

¹⁴ EAA, f. 1255, n. 2, s. 1, l. 165p.

¹⁵ Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands. Herausgegeben von Dr. F. G. v. Bunge. Band IV. Dorpat, 1845, lk. 105–109. Kirja originaal ei asu arhiivis omal kohal (EAA, f. 1197, n. 1, s. 360).

¹⁶ Samas, lk. 108.

Johan Ignatiuse allkiri 27.02.1772.
EAA, f. 1187, n. 2, s. 630. Pildistatud 28.10.2011.

◀ Johan Ignatiuse sünnikanne Kambja meetrikas.
EAA, f. 1255, n. 2, s. 1, l. 76

tal immatrikuleeriti Halle ülikooli Johannes Ignatius Revalist, kes õppis maksuvabalt ja töötas samal ajal õpetajana A. H. Francke (1727–1663) rajatud õppeasutuses.¹⁷ Mainimist väärib, et nii Liivimaalt pärit Johann Ignatius varem kui ka David Friedrich Ignatius hiljem leidsid rakendust hoopiski Eestimaal, mitte kodukubermangus. Samas näiteks Vigala õpetaja, väidetavalt eesti päritolu Daniel Stamm (1722–1768) oli sündinud siiski Eestimaal.

Kokkuvõtvalt saab kinnitada, et Johann Ignatius oli tõepoolest Ignatsi Jaagu poeg, viideteks olgu siin J. Ignatiuse sünniaasta 1719, õppimine Tallinna toomkoolis, kanded Kambja ja Märjamaa meetrikas ning kindlasti ka eespool nimetatud isikute suhtumine Villem Reimani käsitlusse Ignatsi Jaagust. Mõte Ignatsi Jaagu ja Johann Ignatiuse seosest leidis kirjasõnas väljendamist 1996. aastal allakirjutanu poolt,¹⁸ laiemasse käibesse tõi selle seisukohta aga prof. S. Vahre.¹⁹

Villem Reimani seisukoht, et oma rah-

vuse kaotamine ja sulamine võõrastega ühte on eksimus jumala neljanda käsu vastu, mistõttu sellised eksijad jäävad ilma jumala tõeusest (*et sinu käsi hästi käib ja sina kaua elad maa peal*), tabas küll valusalt Ignatsi Jaagu poja Johannit järeltulijaid, kuid ei osutunud 1898. aastal päris tõeseks. Nimelt on võimalik tuvastada terve hulga isikuid, kelle esiisaks oli Johann Ignatius ja seeläbi ka Ignatsi Jaak. J. Ignatius abiellus 1750. aastal Lihulas pastori-seisusele kohaselt Noarootsi kunagise pastori Carl Friedrich Hasselblatti (1701–1730) tütre Friederica Elisabeth Hasselblattiga (1729–1768), kes suri üheteistkümnenda lapse sünditamisel.²⁰ Arvuka järglaskonna seast, kelle hulgas on rohkelt haritlasi, on käesolevaga esitatud vaid üksikud näited. J. Ignatiuse tütar Johanna Elisabeth (1751–1816) abiellus Riia notari, Haapsalus sündinud Johan Heinrich Oldekopiga (1754–1822), tütar Agneta Friederica (1753–1801) Soome siirdunud sõjaväearsti Benjamin von Blumenthaliga, tütar Sophia Dorothea (1767–1844) Franz

¹⁷ Matrikel der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, II (1730–1741). Halle, 1994, lk. 131.

¹⁸ I. Piir. Ignatsi Jaak ja tema järeltulijad. – Wastne Testament 1686. B. G. Forseliuse Seltsi Toimetised. 2. Tartu, 1996, lk. 65–70.

¹⁹ Eesti ajalugu elulugudes. 101 tähtsat eestlast. Koost. S. Vahre. Tallinn, 1997, lk. 35.

²⁰ EAA, f. 1247, n. 2, s. 3, l. 361.

Heinrich von Scharenbergiga (1762–1843). Nende ja teiste laste perekondade lugu on Eesti ja Läti kirikumeetrikates, asjakohastes leksikonides ning kirjanduses jälgitav. Eraldi saab esile tuua aga J. Ignatiuse poja Johann Friedrich Ignatiuse (1755–1824) ja tema ainsa seadusliku abikaasa Wilhelmine Charlotte Pauckeri (1765–1795) järglasi. Willigerode ja Ignatiuste lugu saab alguse J. F. Ignatiuse teise tütre Henrietta Eleonora Elisabethi (1785–1832) abiellumisest Göttingenist pärit koduõpetaja, Tallinna kubermangugümnaasiumi õpetaja Johann Conrad Philipp Willigerodega (1779–1848), kes avaldas mõnevõrra uuendusliku käsitluse Eesti ajaloo²¹ J. C. Ph. Willigerode perre sündis hilisem Kaarma, Karula ja lõpuks Tartu Maarja koguduse pastor, esimese üldlaulupeo peokomisjoni esimees Adalbert Hugo Willigerode (1816–1893), kelle pojaks kolmanda abikaasa Elise Theone Eleanore Hollmanniga (1836–1891), eelpool nimetatud Liivimaa kindralsuperintendent Friedrich August Wilhelm Hollmanni õega, oligi Paul Gerhard Adalbert Willigerode. J. F. Ignatiuse neljas tütar Juliana Margaretha Charlotta (s. 1790) abiellus Tallinna toomkooli õpetaja Otto Reinhold Carlbergiga (1773(?)–1852), nende poeg Hermann Friedrich Carlberg (1813–1875) õppis Tartu ülikoolis arstiks. J. F. Ignatiuse poja Georg Friedrich Ignatiuse (1789–1865) üks poeg Ernst Friedrich Andreas (1819–1858) töötas apteekrina, teine poeg Carl Eduard Constantin (1822–1872) õppis filoloogiks, veel üks poeg Wilhelm Adam Heinrich (1832–1892) leidis rakendust arstina. G. F. Ignatiuse noorim tütardest Natalie Anna Magdalena (1840–1860) oligi A. H. Halleri esimene abikaasa, vanim tütardest Charlotte Lucie Margarethe (1825–1913) abiellus arst Julius Winkleriga (1811–1852), nende poeg Konstantin Georg Alexander (1848–1900) pälvis laialdase tunnustuse botaanikuna, tema järgi on nimetatud *Iris winkleri*.

Ignatsi Jaak oli sünnilt pärisorine talupoeg, kes redutseeritud Palupera mõisast pää-

Johan Ignatiuse surmakanne Märjamaa meetrikas. EAA, f. 1247, n. 2, s. 3, l. 372. Pildistatud 20.04.2012.

ses õppima Forseliuse seminari, näitas oma võimekust vaimualal Rootsi kuningale Karl XI-le ja jäi vabaks meheks surmani 1741. aastal.²² Kuid Ignatsi Jaak jäi köstri ja koolmeistrina ikka eesti soost talupojaks, oma seisusest ta kõrgemale ei tõusnud. Johann Ignatius jõudis Kambja köstritarest Märjamaa pastoriks ja Maa-Lääne praostiks, mida võib pidada tõeliseks edulooks. Kuid mis oli niisuguse eduloo tegelik hind? Johann Ignatius sulandus sakslaste hulka, minetas oma rahvuse, kuigi järeltulijad pidasid eestlaste hulgast põlvnemist meeles. Jäada 18. sajandi teisel poolel haritud inimesena haritud inimese ametis eestlaseks – sellist võimalust ilmselt polnud. Rahvusliku kuristiku ületamine tähendas sünnilt talupoja jaoks ühtlasi seisusliku lõhe ületamist. Üksikute talupoegade hulgast pärit noormeeste jõudmine vaimulike hulka 18. sajandil ei ohusanud kuidagi valitsevat kihti.

²¹ S. Vahre. Ignatsi Jaagu pojapojale pühendatud raamat Eesti ajaloo. – Keel ja Kirjandus 2001, 6, lk. 418–423.

²² EAA, f. 1255, n. 2, s. 1, l. 221.

Ignatsi Jaak ja tema järeltulijad. Loetelus on esitatud vaid eespool nimetatud isikud.²³

1. Jaak (u. 1670–1741); abikaasa Liis (?–1744), kokku 7 last.
- 1.2. Johann (1719–1774); 1. abikaasa Friederica Elisabeth Hasselblatt (1729–1768), 11 last.
 - 1.2.1. Johanna Elisabeth (1751–1816), abikaasa Johan Heinrich Oldekop (1754–1822).
 - 1.2.2. Agneta Friederica (1753–1801), abikaasa Benjamin Blumenthal.
 - 1.2.4. Johann Friedrich (1755–1824), abikaasa Wilhelmine Charlotte Paucker (1765–1795), 7 last.
 - 1.2.4.2. Henrietta Eleonora Elisabeth (1785–1832), abikaasa Johann Conrad Philipp Willigerode (1779–1848), 9 last.
 - 1.2.4.2.5. Adalbert Hugo (1816–1893), 3. abikaasa Elise Leonore Theone Hollmann (1836–1891), poeg Paul Gerhard Adalbert Willigerode (1859–1919).
 - 1.2.4.4. Georg Friedrich (1789–1865), abikaasa Catharina Natalie Thorsen (Dorson, 1795–1861).
 - 1.2.4.4.1. Ernst Friedrich Andreas (1819–1858).
 - 1.2.4.4.2. Carl Eduard Constantin (1822–1872).
 - 1.2.4.4.4. Charlotte Lucie Margareth (1825–1913), abikaasa Julius Winkler (1811–1852), poeg Konstantin Georg Alexander (1848–1900).
 - 1.2.4.4.7. Wilhelm Adam Heinrich (1832–1892).
 - 1.2.4.4.11. Natalie Anna Magdalena (1840–1860), abikaasa Anton Hermann Haller (1833–1905).
 - 1.2.4.5. Juliana Margaretha Charlotta (sünd. 1790), abikaasa Otto Reinhold Carlberg (1773(?)-1852), poeg Hermann Friedrich (1813–1875).
 - 1.2.10. Sophia Dorothea (1767–1844), abikaasa Franz Heinrich von Scharenberg (1762–1843).
- 1.3. Carl (sünd. 1721).
- 1.7. Jaak (sünd. 1731).

◀ Sümboolsed hauakivid Kambja kirikaias. Vasakult esimene pühendatud Albrecht Sutorile, paremalt esimene Ignatsi Jaagule. Pildistatud 21.10.2012.

◀ Johan Friedrich Ignatiuse ja tema abikaasa Wilhelmine Charlotte Pauckeri hauaplaadid Vigala kirikaias. Plaatideni juhatas kirikuõpetaja Kristiina Jõgi. Pildistatud 20.08.2014.

Ilje Piir

(1965), lõpetanud Tartu ülikooli 1988, õpetaja Tartu Herbert Masingu koolis, Vanemuise 33, 5104 Tartu, ilje.piiir@gmail.com

²³ Loetelus on esitatud vaid need Ignatsi Jaagu järglased, keda on käsitluses nimetatud. Seega Ignatsi Jaagu ja tema abikaasa teine laps oli Johann (1.2.), Johannil neljas laps oli Johann Friedrich (1.2.4.), viimase neljas laps omakorda Georg Friedrich (1.2.4.4.) jne.